

W

O

1 00
Jeugdgeweld

Justitiële verkenningen

verschijnt 9 maal per jaar jaargang 26 januari/februari

D

Justitie



**Wetenschappelijk
Onderzoek- en
Documentatiecentrum**

Gouda Quint

C

1

Justitiële verkenningen jaargang 26 2000 Jeugdgeweld

1 00

Jeugdgeweld

jaargang 26 januari/februari

Het mannelijke ego

Over onzekerheid, hoge eigendunk en agressie

dr. B.A.M. van Stokkom *

Onlangs heeft Aafke Komter het toegenomen jongerengeweld in verband gebracht met 'alledaags narcisme' (Komter, 1999). Narcisme duidt volgens haar op 'lak hebben aan de wereld, ieder voor zich, ik ga hoe dan ook voor'. Jongeren vatten de geringste verstoring van de eigen leefwereld op als 'een enorme persoonlijke krenking'. Normale tegenvallers in het leven, zoals moeten wachten aan de balie of betrappt worden op een overtreding, worden razernij-opwekkende gebeurtenissen die agressie zouden rechtvaardigen.

Hoewel Komter narcisme onnodig tot egoïsme reduceert, klinkt haar veronderstelling dat het moderne ego uitvergroete vormen heeft aangenomen plausibel.¹ Mensen zijn de laatste decennia assertiever geworden en hebben een gemiddeld hogere eigenwaarde (zie Van den Brink in dit nummer). Een moeilijkheid is dat narcisme ook gepaard kan gaan met wat Lasch (1984) een 'minimal self' noemt, een angstig en weinig standvastig zelf dat zich op het eigen levensdomein terugtrekt. Aan dat laatste aspect beantwoorden opvliegende jongeren of vechtersbazen bepaald niet. Om die reden spreek ik liever over hoge eigendunk of een opgeblazen ego.

De vraag is of jongeren met opgeblazen ego's inderdaad sneller overgaan tot onderlinge confrontaties en vechtpartijen. Is de frustratiedrempel verlaagd? En is er de laatste decennia een proces waarneembaar in die richting zoals Komter stelt? Ik zal de stelling uitwerken dat het moderne zelfbeeld inderdaad uitvergroete vormen heeft aangenomen, en zal dat in verband brengen met de maatschappelijke herwaardering van ruig en stoer mannelijk vertoon, met name op de televisie en in vrijetijdsarenas.

Aan de hand van sociaal-psychologische inzichten zal ik eerst uiteenzetten dat de combinatie van onzekerheid en hoge eigendunk de 'ideale mix vormt om geweld te laten ontstaan. Dat geldt met name voor jonge mannen die vergeleken met jonge vrouwen zichzelf meer zelfachting en prestige toeschrijven en hun boosheid niet zozeer naar binnen, maar eerder naar buiten richten. Tegelijk geef ik aan dat het geflatteerde ego van jonge mannen vooral in de vriendengroep gestalte krijgt: ze mogen kost wat kost niet 'afgaan' en verbergen hun onzekerheid achter een fa-

* De auteur is publicist en hoofdredacteur van *Justitiële verkenningen*. Dit artikel is een ingekorte en bewerkte versie van 'No Sissy Stuff; geweld en het bedreigde mannelijke ego' dat zal verschijnen in de bundel Ed d'Hondt (red.), *Zinloos geweld herdacht*, Thomas More Academie, Callenbach.

cade van *coolness*. Vervolgens probeer ik de these aannemelijk te maken dat het rauwe mannelijkheidsideaal onder invloed van de massacultuur, reclame, sport, uitgaan en 'snel leven' een heropleving doormaakt. Maar dat ideaal pakt voor kansarme en kansrijke probleemjongens anders uit: terwijl in de eerste groep mannelijk vertoon een uiting blijft van eergevoel, is het in de tweede groep meer een kwestie van adolescent *acting out* gedrag. In beide groepen lijkt de frustratiedrempel te zijn verlaagd.

Nu wil ik niet suggereren dat het gedrag van jongeren over de hele linie ruwer, vijandelijker of agressiever zou zijn geworden. Dat laatste geldt misschien voor het publieke domein – op straat en in het uitgaansleven – maar zeker niet voor domeinen waar mensen zijn aangewezen op duurzame contacten. Ondanks alle problemen en conflicten tonen de meeste jongeren zich thuis en op school betrokken en denken ze met ouders en leraren mee. Slechts een minderheid van hooguit vijftien procent kent psychosociale problemen, maakt de school niet af of vervalt in crimineel gedrag (Van den Brink, 1997, p. 169; Schuyt, 1995). Ongeveer vijf procent van de jongeren komt in aanraking met de politie, meestal vanwege diefstal. Nauwelijks één procent van de jongeren blijkt ernstige misdrijven te plegen (RMO, 1998, p. 18)

Kwetsbare hoge eigendunk

Volgens veel sociaal-psychologische onderzoekers moet geweldgebruik gezien worden als een reactie op het gezichtsverlies dat gepaard gaat met schaamte-ervaringen. Hulpeloosheid, gekwetst of vernederd zijn, verlaten worden, al die schaamte-geladen gevoelens leiden regelmatig tot explosieve, ongecontroleerde vormen van woede. Het beeld van onszelf dat wij anderen graag voorhouden, voldoet niet meer of wordt plotseling ontmaskerd. Dat schaamtegevoel is alomvattend, ook al kan de aanleiding schijnbaar triviaal zijn, en is moeilijk te hanteren of te controleren. In een poging de eigenwaarde te behouden of de negatieve zelfwaardering ongedaan te maken neemt men vervolgens de toevlucht tot geweld (zie o.a. Gilbert, 1994; Betcher en Pollack, 1993; Krugman, 1995; Goldberg, 1996).²

Ook de befaamde psycholoog Roy Baumeister wijst op de cruciale rol van schaamte. Hij toont overtuigend aan dat agressieve mensen doorgaans een hoge eigendunk en een opgeblazen zelfbeeld hebben, op het arrogante af; ze worden dikwijls verteerd door gedachten hoe ze superieur aan anderen kunnen zijn. 'Het meest geschikte recept voor geweld',

1 Voor kritiekpunten op haar betoog zie mijn essay 'Gewelddadig eerherstel van mannelijke ondeugden' in *de Volkskrant* van 5 juni 1999.

2 De psycho-analytica Helen Block Lewis spreekt over een 'feeling trap' die een kettingreactie veroorzaakt van trots-belediging-vergelding, een 'humiliated fury'. Geweld is in haar ogen een reactie op verborgen of niet erkende vormen van schaamte (Scheff en Retzinger, 1991; Van Stokkom, 1998).

zegt Baumeister, 'is een gunstig beeld van zichzelf dat door iemand anders wordt uitgedaagd of ondermijnd.' Dit bedreigde 'egotisme', het gevoel voor gek te staan of vernederd te zijn, noodzaakt wraak te nemen en de kloof tussen gunstig zelfbeeld en slechte beoordeling te herstellen. Mensen met een kwetsbare hoge eigendunk, een zelfbeeld dat grote schommelingen ondergaat, zijn hypergevoelig voor ego bedreigingen. De kleinste aantasting van hun waardigheid kan al een agressief antwoord ontlokken. Daarentegen worden personen die rotsvast geloven in hun hoge of opgeblazen zelfbeeld, door niets bedreigd. Dat geloof maakt hen immuun voor ego bedreigingen. Ze zijn dan ook het minst geneigd tot vijandige, agressieve antwoorden, zelfs minder dan mensen met lage zelfachting (Baumeister, 1997, pp. 148 e.v.; zie ook Van den Brink in dit nummer).

Onzekerheid is dus een belangrijke factor. Mensen die een onzekere status hebben en niet weten welke plaats ze in de sociale hiërarchie innemen, zullen eerder ego bedreigingen ervaren. Zo wordt veel huiselijk geweld veroorzaakt door mannen die niet kunnen verteren dat hun vrouwen buitenshuis gaan werken. Zij worden door vrouwen ingehaald. Ook hooggeschoolde mannen die een weinig voorspoedige carrière hebben, vertonen relatief veel geweld. Zij voldeden niet aan de hoge verwachtingen zodat hun ego werd bedreigd (idem, p. 145; zie ook Campbell en Muncer, 1994).

Geweld bij mannen prestige-gericht

Volgens Baumeister zetten vrouwen ergernis, falen of teleurstellingen minder om in agressie. Vrouwen hebben vergeleken met mannen meer zelfkritiek en vertonen minder assertief gedrag. Voor mannen is het verleidelijker zichzelf een hoge mate van zelfachting toe te schrijven (idem, p. 137; zie uitvoerig Lane, 1991).

Ook andere verschillen tussen mannen en vrouwen zijn in dit verband relevant. Fysiek geweld bij mannen is voornamelijk functioneel: een bepaald doel bereiken, bijvoorbeeld materiële beloning, macht of prestige verwerven. Vrouwen daarentegen richten fysiek geweld voornamelijk op personen met wie ze een intieme relatie onderhouden; dat geweld is ook bedoeld om de persoon in kwestie emotioneel te raken (Mertens e.a., 1998, p. 34 e.v.). Vrouwelijk geweld is expressiever: boosheid willen ontlasten. Vrouwen worden bijvoorbeeld door frustratie, jaloezie of misbruik tot geweld gedreven; de behoefte hun materiële of fysieke superioriteit te bewijzen is veel minder groot. Het is eerder een verzoek om hulp ('ik kan er niet meer tegen') dan een vorm van afdwingen ('doe wat ik zeg') (Campbell en Muncer, 1994).

Nu kunnen vrouwen hun boosheid lange tijd naar binnen blijven richten, vooraleer de woede tot uitbarsting komt. Mannen daarentegen richten (opkomende) woede directer naar buiten. Vrouwen zijn ook veel vatbaarder voor depressieve gemoedstoestanden dan mannen, met name

vrouwen in kansarme buurten. Ze trekken zich terug en gebruiken eerder anti-depressiva om hun frustraties of zelfhaat te onderdrukken. Daarentegen neigen mannen er meer toe hun depressieve gevoelens door alcohol, kicks, vandalisme of geweld te 'sublimeren'. Delinquentie van mannen en depressiviteit van vrouwen lijken dan ook, psychologisch gesproken, elkaars functionele equivalent (James, 1995, p. 86).³

Het geflatteerde ego van jongens en jonge mannen krijgt echter vooral in vriendengroepen gestalte. In gezelschap van groepsgenoten proberen jongens stoer te zijn, terwijl meisjes eerder proberen aardig te zijn. Terwijl jongens een hogere status binnen de groep proberen te bereiken en daartoe herhaaldelijk intimiderend of agressief gedrag gebruiken (druk uitoefenen), vermijden meisjes directe confrontaties. Ze azen minder op leiderschap en leren dat geweld ineffectief is om invloed te verkrijgen; geweld bedreigt de onderlinge harmonie. Ze gebruiken andere middelen om groepsleden klein te krijgen (roddelen; uitsluiting). Vriendengroepen van jongens zijn ook groter, publieker en hiërarchischer georganiseerd dan meisjesgroepen. Het groepsgevoel is in jongensgroepen ook groter (Harris, 1999, p. 247; Campbell en Muncer, 1994; Mertens e.a., 1998).

Jongens in de groep: een emotioneel keurslijf

Terwijl volwassen mannen doorgaans hebben geleerd over hun tekorten te praten en tactvol reageren op situaties van schaamte en gêne, kunnen jongens en jonge mannen vaak niet overweg met kwetsbare emoties zoals pijn, teleurstelling en angst. Met name in het bijzijn van andere jonge mannen hebben ze er veel voor over deze emoties niet te tonen. Dat zou een aantasting van het mannelijk zelfbeeld betekenen. Zou de man op dergelijke emoties betrappt worden of zou zijn 'zwakte' uitlekken dan vreest hij uit de groep te worden gestoten.

Wat zijn de kenmerken van dat onderlinge rolgedrag? Volgens een bekende typografie bestaat de standaard mannelijke rol uit vier elementen: 'No Sissy Stuff' (vermijden van al het vrouwelijke); 'The Sturdy Oak' (nadruk op onbuigzaamheid en fysieke hardheid); 'Give 'em hell' (uitdagingen onmiddellijk vergelden); en 'The Big Wheel' (in beslag genomen zijn door competitie en prestaties) (zie Archer, 1994; Betcher en Pollack, 1993).

Deze rolvoorschriften sluiten jonge mannen op in een emotioneel keurslijf: niet in staat zijn angst, toewijding of kwetsbaarheid te tonen. Een onaangedane of heerszuchtige façade moet 'inferieure' gevoelens verbergen. Steeds wordt het zelf afgeschermd zodat de jongens zichzelf immuun maken voor schaamte-ervaringen. Met deze onaangedane houding – *coolness* – kan de schijn van onafhankelijkheid worden opgehouden: je kunt voor jezelf opkomen, initiatief nemen of tot manipulatie

3 De klassieke formule van Lombroso dat mannen tot delinquentie neigen en vrouwen tot prostitutie lijkt minder overtuigend.

over gaan. *Cool* gedrag duidt ook op het vermogen in dreigende of risikante situaties controle te houden en zwakte en onzekerheid te maskeren.

Jongens en jonge mannen – met name degenen die een reputatie te verliezen hebben – stellen zich er op in dat ze op ieder moment vernederd, afgetroefd of ingepakt kunnen worden. Overall liggen schaamte en schande op de loer en kan zelfachting omlaag worden gehaald. Ze verwachten hard aangevallen te worden en reageren navenant. Andere mannen worden dus competitief en met wantrouwen bezien. De heersende attitude is: 'hem pakken voor hij mij pakt'. Een kleine vorm van kritiek of een weigering wordt dikwijls als een frontale aanval op zelfachting ervaren. Met name wanneer heteroseksuele prestaties in twijfel worden getrokken, weten jongens zich in hun mannelijkheid bedreigd (Goodey, 1997; Bouw, 1991).

Door hun innerlijke onzekerheden moeten jongens zich steeds opnieuw testen en bewijzen (Gilmore, 1990, p. 17). Groot is de schande wanneer ze zich publiekelijk een verlies aan status moeten laten welgevalven. Dit besef van publieke kwetsbaarheid, in het bijzijn van toeschouwers voor gek kunnen staan, neemt jongens geheel in beslag. Allerlei wraak-fantasieën spoken door hun hoofd. Een nederlaag accepteren is onmannelijk, een teken van zwakte en onderdanigheid.

Kortom, jonge mannen zijn voor het ontwikkelen van een persoonlijke identiteit veel meer aangewezen op het vertonen van bravoure en fysieke kracht dan jonge vrouwen. Vooral in groepen kunnen ze zich geen vriendelijk gedrag veroorloven. De groepsdruk vereist dat ze zich stoer en onaangetaan gedragen. Dat houdt de schijn op van kracht, onafhankelijkheid en controle; 'afgaan' of 'in de maling worden genomen' kunnen niet worden geduld.

Mannelijkheid: devaluatie en revaluatie

Tot zover enkele problematische aspecten van het mannelijke ego. Zijn er nu aanwijzingen dat de onzekerheid van jongens en jonge mannen de laatste decennia is toegenomen en dat hun zelfbeeld geflatteerde vormen heeft aangenomen zoals Komter veronderstelt? Is hun frustratiedrempel verlaagd? Kunnen ze tegenvallers en mislukkingen minder goed verdragen waardoor ze eerder overschakelen op agressief gedrag?

Ik bespreek eerst enkele globale ontwikkelingen waardoor het traditionele beeld van mannelijkheid is gedevalueerd. Vervolgens schets ik enkele ontwikkelingen waaruit blijkt dat stoer mannelijk gedrag weer meer maatschappelijke bijval krijgt. Deze uiteenzetting is schetsmatig en tentatief van aard.

Ten eerste heeft de samenleving minder behoefte aan fysieke kracht en lichamelijke weerbaarheid. Fysiek sterke mannen kunnen hun mannelijkheid niet meer op traditionele manieren bewijzen. Fabrieksarbeid en de fysieke kracht en volhardendheid die daarbij horen, hebben plaats

gemaakt voor dienstverlenende arbeid waarin sociale en communicatieve vaardigheden van belang zijn. Veel mannen slagen er niet in zich deze vaardigheden eigen te maken en hebben er moeite mee dat fysieke kracht en hardheid minder maatschappelijk worden gewaardeerd (Hall, 1997).

Op de tweede plaats heeft de traditionele patriarchale rol (kostwinner-schap; bescherming bieden; gezag afdwingen) sterk aan belang ingeboet. Thuis wordt van mannen verwacht een invoelende vader te zijn. Feminien gedrag – attent en invoelend zijn, je kwetsbaar opstellen, praten over je tekorten – wordt meer en meer vanzelfsprekend gevonden. In deze ‘feminie omgeving’ is het ook voor jongens moeilijker geworden zichzelf te bewijzen en ‘mannelijke’ autonomie te verwerven. Jongens kunnen zich minder met hun vader identificeren en kunnen weinig van hem leren. Hij staat lang niet altijd model voor de robuuste, onafhankelijke man. Om die reden trekken jongens zich vaak emotioneel terug en vluchten eerder naar vriendengroepen. De kloof tussen stoer gedrag in de *peer group* waarin ze zich wel op een mannelijke manier kunnen bewijzen en responsief gedrag in het ouderlijk huis wordt groter (Krugman, 1995).

Jongens en jonge mannen moeten aan tegenstrijdige rollen beantwoorden. Aan de ene kant moeten ze voldoen aan de ‘respectabele’ manieren van mannelijk gedrag: de competitie met anderen aangaan, goed presteren en zich onafhankelijk tonen. Om daaraan te voldoen moeten allerlei kwetsbaarheden en angsten worden overwonnen. Aan de andere kant is er de voortdurende behoefte aan samenwerking en verbondenheid met anderen. Ook van jongens wordt verlangd meegaand en responsief te zijn. Dat vereist je kwetsbaar maken, om hulp vragen en open kunnen praten over pijnlijke gevoelens. De traditionele maatstaven van mannelijkheid zoals het ‘oplossen’ van problemen door te dreigen of te dwingen, zijn dus onverenigbaar met hedendaagse verwachtingen.

Mannelijk vertoon wordt dus niet op prijs gesteld. Veel mannen zullen zich hierdoor onzeker voelen; hun zelfbeeld blijkt minder waard te zijn dan ze hoopten of verwachtten. De innerlijke conflicten die er uit voort-spruiten – bijvoorbeeld het schaamtegevoel als men beseft afhankelijk van vrouwen te zijn – dwingt mannen er vaak toe zich terug te trekken of de zelfverwijten en frustraties te compenseren door impulsieve of dwangmatige reacties: vluchten in werk, sport, actie of alcohol- en drug-gebruik (Krugman, 1995, pp. 94 e.v.). Daarmee wordt de aandacht van het zelf afgeleid en op prestaties en kicks gericht. De machteloosheid wordt dus omgezet in kortstondige momenten van superieure gevoelens. Sportvelden, kroegen en uitgaancircuits bieden daartoe de gelegenheid: domeinen waarin mannelijkheid demonstratief kan worden getoond (zie De Haan, 1999; Van Oosten, 1998). Overigens zijn er aanwijzingen dat ook meisjes en jonge vrouwen steeds meer deze route nemen om zich van depressieve gevoelens te ontdoen (James, 1995, p. 90).

In het domein van vrije tijd is dan ook een revitalisering van mannelijkheid waarneembaar. De media en de cultuurindustrie lopen voorop bij deze revaluatie van mannelijke ideaalbeelden. In muziek, films en sport wordt lichamelijke *exposure* nadrukkelijk in de etalage gezet; mannelijke ondeugden als onbuigzaamheid en rauwheid hebben de laatste twee decennia een opmerkelijk eerherstel verkregen.

In films en reclame wordt mannelijkheid niet meer vereenzelvigd met het vervullen van patriarchale verplichtingen. De patriarchale man wordt als oud, vaderlijk, zwak en corrupt afgeschilderd; zijn gezag heeft afgedaan. De patriarch heeft plaatsgemaakt voor een ander mannelijk oerbeeld: de krijger. Zij het dat het om een nieuwsoortig, individueel opererende krijger gaat die zich in het sport-, seks- en uitgaansleven moet bewijzen. Deze superman keert zich tegen de hoeders van maatschappelijke orde en tegen de 'hoge' cultuur, en kiest voor een vrijgevochten, hedonistisch bestaan dat aan het economische domein lijkt te zijn onttrokken (Steinert, 1997). Het mannelijke ideaalbeeld is dus verlegd naar de vrije tijd: op avontuur gaan en zich buitenshuis laten gelden. De 'echte man' ageert voortaan tegen het gezin en de suffige huiselijke sfeer.

Het ligt voor de hand dat jongens en jonge mannen zich sterker zijn gaan identificeren met filmsterren, voetballers en popzangers die een *cool* en onkwetsbaar imago tentoonspreiden. Met name wanneer ze zich onzeker voelen is het verleidelijk zich te identificeren met onverschrokken rolmodellen. Ze kunnen daardoor hun angst overwinnen en krijgen een gevoel van macht (zie Bol e.a., 1998, p. 64). Het zelfbeeld wordt opgepompt en moet aan het ideaal van de macho-helden voldoen. Jongens leren aldus de competitie aan te gaan en agressief te antwoorden op aanvallen op hun zelfrespect. De rolvoorbeelden leren ook dat actie lonend is: sport, riskant gedrag, vandalisme – in een woord *acting out* – vergroten het prestige.

Mannelijk vertoon in gemarginaliseerde en welgestelde milieus

Zoals gezegd is deze schets grofmazig. De feitelijke ontwikkelingen zijn veel gecompliceerder. Zo heeft de ontwikkeling van het nieuwe, op vrijetijdsactiviteiten gerichte mannelijke ego zich in kansarme maatschappelijke lagen anders voltrokken dan in de middenlagen. Laagopgeleide en hoogopgeleide jonge mannen geven heel anders vorm aan dat mannelijk imago. Enige precisering is nodig.

Ik zal een onderscheid aanbrengen tussen agressief gedrag van enerzijds jongens en jonge mannen in de stedelijke gemarginaliseerde milieus (waaronder veel allochtonen)⁴ en anderzijds 'aangepaste' schoolgaande jongens in de middenklassen. In beide groepen lijkt gewelddadig

4 Qua lokatie en omstandigheden vindt de groei van jeugdgeweld voornamelijk plaats in achterstandswijken van de grote steden (zie De Haan, 1997).

gedrag zich de laatste decennia te hebben verhard.⁵ Ik geef summier aan welke factoren daaraan mogelijk hebben bijgedragen. Overigens fungeren de twee groepen als ideaaltypisch model. In werkelijkheid bestaan er allerlei tussengroepen en mengvormen van agressief gedrag.

Kansarme probleemjongens: snel geld maken

Probleemjongens uit kansarme lagen beginnen doorgaans al in de vroege kinderjaren met delinquent gedrag. Zij blijven ook na de tienerjaren in dat gedrag volharden.⁶ Voor deze jongens die reeds vroeg een zelfstandige, op de straat afgestemde levenswijze ten toon spreiden, is vechten een in zichzelf bevredigende bezigheid. Jongens die slecht of onbeholpen vechten – of geen seksistische of discriminerende opmerkingen maken als dat moet – worden daar op aangekeken. Ze slagen er niet in *cool* te blijven. *Coolness* is sterk verbonden met eer: een fysiek dominante houding tentoonspreiden die buitenstaanders afschrikt of op een afstand houdt. Eer dwingt ertoe aan negatieve ervaringen onmiddellijk aanstoot te nemen, gezichtsverlies te wreken en 'mindere' personen zoals 'watjes' of meisjes op hun plaats te wijzen (Anderson, 1998; Polk, 1994). Het verlagen van anderen betekent automatisch dat je zelf promoveert. Alles staat in dienst van statusbevestiging of statusverhoging. In die zin handelen deze jongens overconformistisch. Ze bedrijven mannelijkheid veel serieuzer dan jongens uit de middenklassen en maken minder gebruik van ironie of sarcasme. Overigens kan de *cool pose* ook geïmideerd worden als een attitude waarmee achterstelling, onmacht en schaamte – met name het onvermogen als kostwinner te fungeren – kan worden gemaskeerd. Onaangedaan blijven is het bewijs dat ze de vijandige wereld kunnen trotseren.⁷

Voor jonge mannen uit marginale milieus – zowel autochtoon als allochtoon – bestaat het beloofde land uit de glitter en glamour van de te-

- 5 Een indicatie voor het toegenomen geweld van jongeren uit de middenklassen is dat het percentage vwo-havo scholieren (12 t/m 17 jaar) dat betrokken is bij vechtpartijen tussen 1990 en 1996 is toegenomen van ongeveer 5 tot 15 procent. Ook de percentages voor 'iemand lastig vallen' en 'iemand met een wapen verwonden' zijn sterk gestegen (zelfrapportage-gegevens, zie Van der Laan e.a., 1998).
- 6 Moffitt (1997) maakt een onderscheid tussen *life-course-persistent-offending* en *adolescent-limited-offending*. Die twee patronen van delinquent gedrag zijn niet automatisch representatief voor probleemjongens in respectievelijk gemarginaliseerde lagen en middenlagen. Wel is het opmerkelijk dat risicogedrag voor de leeftijdsgroep tussen zes en elf jaar het beste voorspeld wordt door onder andere lage sociaal-economische status van het gezin en antisociale ouders. In de leeftijdsgroep tussen twaalf en veertien jaar daarentegen wegen factoren als zwakke sociale banden en antisociale leeftijdsgenoten het zwaarst (Lipsey en Derzon, 1998; zie ook Bol e.a., 1998, p. 73).
- 7 Majors en Mancini Billson (1992) wijzen erop dat *coolness* oorspronkelijk een houding was die negers tijdens hun werk op de plantages beschermde tegen de vele vernederingen die zij moesten ondergaan. Lange tijd heeft de *cool pose* voor zwarten gefungeerd als façade die zekerheid verschafte in een vijandige wereld.

levisie. Ook in uitgaanscentra komen ze in aanraking met de extravagante leefstijlen en overdadige rijkdom. Het zelfbeeld wordt ontleend aan het verwerven van dure goederen zoals auto's, stijlvolle kleren en zaktelefoons. Het bezitten van dure en modieuze goederen betekent dat men gehoord en gezien wordt. Jonge mannen willen superconsumenten zijn: uitgaan, hun kleren laten spreken, een stijl van consumeren die de schande van puberale onmacht ongedaan kan maken. Wie kan uitgeven, wie zich alles kan permitteren, voldoet aan het beeld van 'snel leven' (Sansone, 1992; Van Gemert, 1998). Jongens en jonge mannen gaan zich hierdoor vereenzelvigen met groepen die geld gemakkelijk kunnen uitgeven. Ze staan onder grote sociale druk snel geld te maken en worden onverschillig voor het gebruik van grof geweld. De mannelijke maatstaven, ontdaan van traditionele wegen naar respect (een baan, vooruitkomen, en een groot gezin) worden aldus verlegd naar drugdealen, roven en geweld. Het leven bestaat uit een serie kicks, onmiddellijke consumptie, de bevrediging burgers schrik aan te jagen en met wapens indruk te maken. Deze korte momenten van macht vormen een compensatie voor het monotone en uitzichtloze bestaan in het gemarginaliseerde milieu (Colison, 1996; Hagedorn, 1998; Van de Bunt en Beijers, 1993).

Kansrijke probleemjongens: acting out

Vergeleken met jongens uit marginale milieus hebben jongens uit de middenklassen veel meer mogelijkheden om hun zelfachting te vergroten en maatschappelijk hogerop te komen. De reputatie die aan fysieke kracht wordt ontleend, is minder cruciaal: ze hoeven minder op mannelijke dwang en agressie terug te vallen. Het traditionele, lichamelijke eergevoel speelt nauwelijks een rol (Messerschmidt, 1993).⁸

In de middenklassen blijft delinquent gedrag doorgaans beperkt tot de adolescentie-fase. In die fase nemen probleemjongens het wangedrag van (vaak wat oudere) straatgeoriënteerde jongens over: uit verveling of sensatiezucht gaan vechten of regels overtreden. Jongens die zich in de vroege adolescentie bevinden worden als een magneet aangetrokken tot de meer ervaren delinquente jongens die een populaire status hebben. Omgang met deze 'vrije' jongens geeft toegang tot een volwassen status, macht en privilege (Moffitt, 1997).

Jongens – en dat geldt niet minder voor meisjes – zijn koopkrachtig en komen op steeds vroegere leeftijd in aanraking met een speciaal voor hen geproduceerde jongerencultuur. Mede daarom willen ze als volwassene aangesproken worden; ze zijn veeleisend, gaan conflicten aan en

8 Volgens de antropoloog David Gilmore moeten mannelijke ideologieën worden begrepen als aanpassingen aan de (economische) omgeving. Hoe harder het bestaan en hoe schaarser de bestaansbronnen, hoe sterker mannelijkheid wordt benadrukt en als doel gesteld (Gilmore, 1990, p. 186). Anders gezegd, in economisch precare situaties is agressie voor mannen noodzakelijk om te overleven.

staan op hun strepen. Maar ondanks hun mondigheid en ogenschijnlijke zelfverzekerdheid maken jongens nog geen deel uit van het volwassenenleven en de opgaven die daarbij horen (huwelijk, financiële verantwoordelijkheid). Het feit dat ze ver verwijderd zijn van een sociaal volgroeid-zijn is hen pijnlijk duidelijk. Om die reden is *acting out* een effectief middel om te bewijzen dat ze onafhankelijk kunnen handelen en nieuwe uitdagingen aan kunnen. Elke drug die wordt geslikt, of auto die wordt gestolen is een bewijs dat ze de kinderperiode achter zich hebben gelaten. Ze zijn in staat gebleken de eisen van volwassenen naast zich neer te leggen, en zonder ouderlijke toestemming te handelen. Ook de initiatie in de wereld van alcohol en drugs symboliseert onafhankelijkheid en *coolness*.

De *cool pose* komt tot uitdrukking in geraffineerd *streetwise*-gedrag, grote-stad-bluf en onaangedaan blijven tijdens stunts en riskante acties. Je bent een 'ware man' als je bewezen hebt iets speciaals of gek te kunnen. Het gaat erom nieuwe ervaringen op te zoeken en grenzen te verleggen, ook omdat jongens hun fysieke krachten nooit werkelijk getest hebben. Fysiek geweld is dan ook eerder een afgeleide van groepsspel, van collectief *acting out* gedrag. Ook dreigen, afschrikken en 'afzeiken' worden geassocieerd met fun en spel. Hoe meer sarcasme en *sick jokes*, des te groter het aanzien (zie Best en Kellner, 1998).

Slot

Het agressieve gedrag in de twee onderscheiden groepen wijkt sterk van elkaar af. In de eerste groep maakt het geweldgebruik deel uit van de subculturele normen van eervol en manhaftig gedrag (dikwijls vanuit een gefrusteerd en gedepriveerd gemoed), in de tweede groep gaat het meestal om impulsief *acting-out* gedrag (ontladingsgeweld). Is *coolness* in gemarginaliseerde milieus vaak een overlevingsstrategie die onmacht en achterstelling moet maskeren, in de middenklassen moet *coolness* eerder onzelfstandigheid maskeren.

Maar er zijn ook overeenkomsten. Het ophouden van de mannelijke reputatie vormt het doorslaggevende motief om zichzelf te bewijzen en eventueel geweld te gebruiken. De vrees af te gaan leidt in beide groepen tot een koppige ontkenning van de realiteit en van eigen vermogens, en tot onverschilligheid voor de gevolgen.

Bovendien lijkt mannelijkheid in beide maatschappelijke lagen expressievere vormen te hebben aangenomen. Lichaamskracht, actie en 'snel leven' lijken op alle probleemjongens veel aantrekkingskracht uit te oefenen. Dit expressieve masculinisme is op straat en in uitgaanscentra goed waarneembaar. Sommige jongens tonen hun onverschrokkenheid en maken zichzelf meer dan zichtbaar door boosheid en protest te etaleren. Provoceren en opzichtig negeren van regels worden een sport. Dat expressieve gedrag roept sneller irritatie op en lokt vlugger confrontaties uit. Onberekenbaar gebruik van geweld is er het logisch gevolg van (zie Bieleman e.a., 1998).

Sinds de macho-man in films, sport en commerciële media als ideaal rolmodel is gaan fungeren, heeft masculien vertoon veel aan kracht gewonnen. Mannelijkheid wordt niet meer vereenzelvigd met arbeid of patronage maar met stoer en opzichtig vrijetijdsgedrag. Het teloorgaan van het patriarchale mannelijke ego lijkt ruimschoots gecompenseerd. De identiteit van jongens en jonge mannen – het gevoel mee te tellen en erkend te worden – wordt afhankelijker van normen als snel geld uitgeven, ruig consumeren en lichamelijke *exposure*.

Dit vergrote ego beperkt zich niet tot jonge mannen. Het opgeblazen zelf – en de daaraan verwante lagere frustratiedrempel – lijkt zich ook in oudere leeftijdsgroepen en bij vrouwen sterker te hebben ontwikkeld. Zoals Komter aangeeft: het uitvergrote ego lijkt de hele samenleving te hebben doortrokken (zie ook Van den Brink in dit nummer). Zo lijken ook meisjes en jonge vrouwen meer in de ban geraakt van stoer en tof gedrag, de ruwe mannelijke straatstijl en zelfverzekerde schreeuwtaal (zie Mertens e.a., 1998, pp. 39, 52). Zo verwonderlijk is dat niet. In een geïndividualiseerde, marktgeoriënteerde samenleving worden mensen gestimuleerd zich assertiever te gedragen; ze worden meer uitgedaagd tot profilering en prestaties, te 'winnen' en meteen te 'scoren'. Tegelijkertijd lijken ze kwetsbaarder voor tegenslag of falen. Wat Emile Durkheim reeds voor gefortuneerde mensen opmerkte, geldt hier ook: hoe machtiger men zich voelt (en hoe meer men er aan gewend is zijn zin te krijgen), des te intolerabel lijkt alle inperking. Meer en meer mensen lijken zich onvrij te voelen wanneer ze belemmeringen ondervinden – op je beurt moeten wachten of in de file beleefd blijven.

Of deze verlaagde frustratiedrempel bij doorsnee-burgers daadwerkelijk tot meer geweld leidt is echter de vraag. Want zij lijken tegelijk – en anders dan probleemjongens – gevoeliger geworden voor geweld. Wreedheid en schending van persoonlijke integriteit roepen meer afkeer op (Van Stokkom 1997). Bovendien is het de vraag of burgers wel grote schommelingen ervaren in hun zelfbeeld. Zoals betoogd is vooral innerlijke onzekerheid bepalend of frustraties worden omgezet in agressief gedrag.

Literatuur

Anderson, E.

The social ecology of youth violence
In: M. Tonry en M.H. Moore (red.),
Youth violence, Crime and justice, 24^e
jrg., The University of Chicago Press,
1998

Archer, J.

Violence between men
In: J. Archer (red.), *Male violence*,
Londen/New York, Routledge, 1994

Baumeister, R.F.

Evil; inside human violence and cruelty
New York, W.H. Freeman and
Company, 1997

Best, S., D. Kellner

*Beavis and Butt-Head; no future for
postmodern youth*
In: J.S. Epstein, *Youth culture; identity in
a postmodern world*, Oxford, Blackwell,
1998

Betcher, R.W., W.S. Pollack

In a time of fallen heroes; the re-creation of masculinity
New York, Atheneum, 1993

Bieleman, B. e.a.

Aangeschoten wild; onderzoek naar jongeren, alcohol, drugs en agressie tijdens het uitgaan
Groningen, Intraval, 1998

Bol, M.W., G.J. Terlouw e.a.

Jong en gewelddadig; ontwikkeling en achtergronden van de gewelds-criminaliteit onder jeugdigen
Den Haag, Ministerie van Justitie, WODC-rapport nr. 174, 1998

Bou, C.

Meisjes en misdaad

In: I. van der Zande (red.), *Het is meisjes menens*, Amersfoort, 1991

Brink, G. van den

Hoge eisen, ware liefde; de opkomst van een nieuw gezinsideaal in Nederland

Utrecht, NIZW, 1997

Bunt, H.G. van de, W. Beijers

'Irrationaliteit' als keuze; analyse van een dadergroep roofovervallers
Tijdschrift voor criminologie, 35^e jrg., nr. 4, 1993, pp. 378-395

Campbell, A., S. Muncer

Men and the meaning of violence
In: J. Archer (red.), *Male violence*, Londen/New York, Routledge, 1994

Collison, M.

In search of the high life; drugs, crime, masculinities and consumption
British journal of criminology, nr. 3, 1996, pp. 428-444

Gemert, F. van

Ieder voor zich; kansen, cultuur en criminaliteit van Marokkaanse jongens
Amsterdam, Het Spinhuis, 1998

Gilbert, P.

Male violence; towards an integration
In: J. Archer (red.), *Male violence*, Londen/New York, Routledge, 1994

Gilmore, D.

Manhood in the making; cultural concepts of masculinity
New Haven, Yale University Press, 1990

Goldberg, C.

Speaking with the devil; a dialogue with evil
New York, Penguin Books, 1996

Goodey, J.

Boys don't cry; masculinities, fear of crime and fearlessness
British journal of criminology, nr. 3, 1997, pp. 401-418

Haan, W. de

Menselijk geweld

Tijdschrift voor criminologie, nr. 2, 1999

Haan, W. de

't Kon minder; geweldscriminaliteit, leefbaarheid en kwaliteit van veiligheidszorg

Gouda Quint, Deventer, 1997

Hall, S.

Visceral cultures and criminal practices
Theoretical criminology, nr. 4, 1997, pp. 453-478

Hagedorn, J.M.

Gang violence in the postindustrial era
In: M. Tonry en M.H. Moore (red.), *Youth violence*, Crime and justice, 24^e jrg., The University of Chicago Press, 1998

Harris, J.R.

Het misverstand opvoeding. Over de invloed van ouders op kinderen
Contact Amsterdam 1999 (vertaling van *The nurture assumption* 1998)

James, O.

Juvenile violence in a winner-loser culture
Londen, Free Association Books, 1995

Komter, A.

Wie de buitenwereld minacht, vindt geweld gewoon
de Volkskrant 22 mei 1999

Krugman, S.

Male development and the transformation of shame

In R.F. Levant en W.S. Pollack (eds.), *A new psychology of men*, New York Basicbooks, 1995

Laan, P. van der, e.a.

Ontwikkeling van de jeugdcriminaliteit; periode 1980-1996

Den Haag, WODC, 1998

Lane, R.E.

The market experience

Cambridge University Press, 1991

Lasch, C.

The minimal self; psychic survival in troubled times

New York en Londen, Norton, 1984

Lipsey, M.W. en J.H. Derzon

Predictors of violent or serious delinquency in adolescence and early adulthood

In R. Loeber en D.P. Farrington (red.), *Serious and violent juvenile offenders*, Thousand Oaks, Sage 1998

Majors, R. en J. Mancini Billson

Cool pose; the dilemmas of black manhood in America

New York, Touchstone, 1992

Matt, E.

Episode und "Doppel-Leben"; zur Delinquenz Jugendlicher

Monatzeitschrift Kriminologie, 1995, nr. 3, pp 153-164

Mertens, N.M. e.a.

Meisjescriminaliteit in Nederland

Den Haag, Ministerie van Justitie, WODC-rapport nr. 169, 1998

Messerschmidt, J.W.

Masculinities and crime

Lanham Maryland, Rowman and Littlefield, 1993

Moffitt, T.E.

Adolescence-limited and life-course-persistent offending; a complementary pair of developmental theories

In: T.P. Thornberry (ed.), *Developmental theories of crime and delinquency*, New Jersey, Transaction, 1997

Oosten, N. van

Echte mannen komen niet meer aan de bak

De Volkskrant, 2 juli 1998

Polk, K.

Masculinity, honour and confrontational homicide

In: T. Newburn en B. Stanko (eds.), *Just boys doing business; men, masculinities and crime*, Londen en New York, Routledge, 1994

Sansone, L.

Schitteren in de schaduw

Amsterdam, Het Spinhuis, 1993

Scheff, T. en S. Retzinger

Emotions and violence; shame and rage in destructive conflicts

Lexington, 1991

Schuylt, C.

Kwetsbare jongeren en hun toekomst

Rijswijk, Ministerie van VWS, 1995

Steinert, H.

Schwache Patriarchen – gewalttätige Krieger

In: J. Kersten en H. Steinert (hrsg.), *Starke Typen; Iron Mike, Dirty Harry, Crocodile Dundee und der Alltag von Männlichkeit*, Jahrbuch für Rechts- und Kriminalsoziologie, Nomos, Baden-Baden 1997

Stokkom, B. van

Structureel vernederd; zelfrespect en criminaliteit

In: G. van den Heuvel en R. van Swaaning (red.), *Criminaliteit en sociale rechtvaardigheid*, Ars Aequi Libri, 1998

Stokkom, B. van

Expressief masculinisme; over de toekomst van "zinloos" geweld

In: G.J.N. Bruinsma e.a. (red.), *Vooruitzichten in de criminologie*, Den Haag, NVK-jubileumbundel, SDU 1999

Stokkom, B. van

Emotionele democratie; over morele vooruitgang

Amsterdam, Van Gennep, 1997